

'มนต์เสน่ห์' หลังเจ้าทุย ผ่านยุคผ่านสมัย 'ยังลึกลับ'

บัณฑิตกรวิทย์ ปรีวิสัย กับเจ้าทุยเพือกอ้วนพี

พาควายไปกินหญ้า สร้างความสัมพันธ์ที่ดี

ควายเป็นสัตว์ขี้ร้อน ชอบลงเล่นน้ำ

66

ควายเผือก อ้วนอ้วน เลี้ยง
หญ้าอย่างสบายอารมณ์ พอ
กระโจนขึ้นหลัง **"เจ้าทุย"**
กลับเบี่ยงตัวทำลายจังหวะ...

นี่เป็นลักษณะหนึ่งที่ยังไม่เกิดความคุ้นเคย
ระหว่าง **"ควาย"** กับ **"คนขี่"** หน้าใหม่...

**"ขี่ควายไม่ง่ายและไม่ยาก ขึ้นอยู่กับ
การสร้างความสัมพันธ์"** ...วิทยาการประจำ
โรงเรียนการสาธิตวิทย ที่ชื่อ บัณฑิตกรวิทย์ ปรี
วิสัย เผยถึงเคล็ดลับ... **"การขี่ควาย"**

เมืองไทยปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปมาก
จากอดีต ที่แต่ละพื้นที่ชาวนาจะเลี้ยง **"ควาย"**
ไว้ช่วยงาน แต่ตอนนี้ถูกแทนที่ด้วย **"เครื่อง**

จักร" ยุคอดีตชาวนามีความผูกพันกับควาย
นอกจากชื่อที่ตั้งและเรียกประจำแล้ว ถ้าควาย
ตัวไหนมีอายุมากกว่าคนเลี้ยง ส่วนใหญ่จะเรียก
"พี่" ถ้าอายุน้อยกว่า ก็จะเรียก **"น้อง"** สิ่งนี้
แทนความหมายว่า **ควาย...เป็นส่วนหนึ่งของ
ครอบครัวชาวนา**

"ขี่ควาย" ก่อนขึ้นต้องสร้างความคุ้น
เคย ไม่ใช่ใครก็ได้เลย การสร้างความ
สัมพันธ์เป็นเรื่องจำเป็น ซึ่งควายนั้นมีความจำดี
โดยเฉพาะ **"เสียง"** ของคนที่คอยดูแลเขา หัวใจ
การเลี้ยงควาย ไม่ใช่มองว่าเขาเป็นทาส แต่
ต้องมองเหมือนพี่น้อง

**"คนที่ขึ้นขี่ควาย ก่อนขึ้นต้องขี่ใจรักใน
ตัวควาย ไว้ใจเขาโดยไม่กลัว พอรักเขา เขาก็รัก**

เรา หากคุ้นเคยแล้วจะสังเกตได้ ควายที่สามารถ
ขี่ได้จะมีดวงตาที่ไม่แสดงอาการดุร้าย แต่ถ้าควาย
มีอาการตาขวาง เดินไปมาไม่หยุดนิ่ง ลักษณะเช่น
นี้ไม่ควรขึ้นขี่ ควายเมื่อมีการฝึกฝนจะรู้สึกว่
ตัวเองไม่ปลอดภัย ควายใช้การจดจำจากการดม
กลิ่น เช่นเดียวกับน้ำเสียงที่เขาคุ้นเคย"

การฝึกควายเพื่อขี่ ระยะแรก พอให้
หญ้าแล้ว ก็พาลงเล่นในสระน้ำ ขัดตัว โอบ
กอด ถือเป็นการสร้างความคุ้นเคยก่อนเริ่มขี่
หลัง โดยต้องค่อย ๆ พาควายดูก่อน อย่าเพิ่ง
นั่งเต็มที่ ซึ่งการที่ควายได้ลงเล่นน้ำจะทำให้
จิตใจเย็นขึ้น

ผู้สันทัดกรณีคนเดิม บอกว่า การขึ้นขี่
ควายมีหลายแบบ ถ้าผูกพันกับควายมาก ๆ

สามารถกระโดดขึ้นจากด้านหน้าผ่านเขาควายได้เลย อย่างควายที่เคยเลี้ยงตอนเด็ก ๆ แค่ว่า “แรมเดือน...ขอขึ้นหน่อย” ควายจะหันหัวให้ดินขึ้นจากด้านหน้าได้เลย แต่บางคนก็ขึ้นจากขาหลังที่มีข้อพับ เหยียบส่วนข้อพับแล้วขึ้นไปบนหลัง เช่นเดียวกับการขึ้นจากขาหน้า ที่มีข้อพับเช่นกัน

การนั่งบนหลัง ส่วนใหญ่นั่งตรงที่เรียกว่า “สวอป” ด้านหลัง เพราะลักษณะควายที่ดีขาหลังจะสูงกว่าขาหน้า ถ้านั่งข้างหน้าคนนั่งจะไหลลงเรื่อย ๆ จนอยู่ที่เขาควาย ซึ่งสวอปด้านหลังของควายมีลักษณะพองและยุบได้ การนั่งขาสองข้างจะหนีบแนบลำตัว และต้องทำตัวให้ยืดหยุ่นไม่แข็งทื่อ เวลาควายเดินคนก็ทำตัวโยกเยกตามจังหวะการเดิน

ไม่ต่างจากการขี่ควายแบบ 2 คน คนหลังต้องนั่งบนสวอป คอยถือเชือกบังคับไว้ ส่วนคนนั่งหน้าจะอยู่บริเวณถัดออกมา แต่ส่วนใหญ่คนสมัยก่อนที่นั่งหน้า ถ้าเป็นผู้หญิงจะนั่งเบี่ยงตัว เป็นความพิเศษที่ผู้หญิงสมัยก่อน ไม่

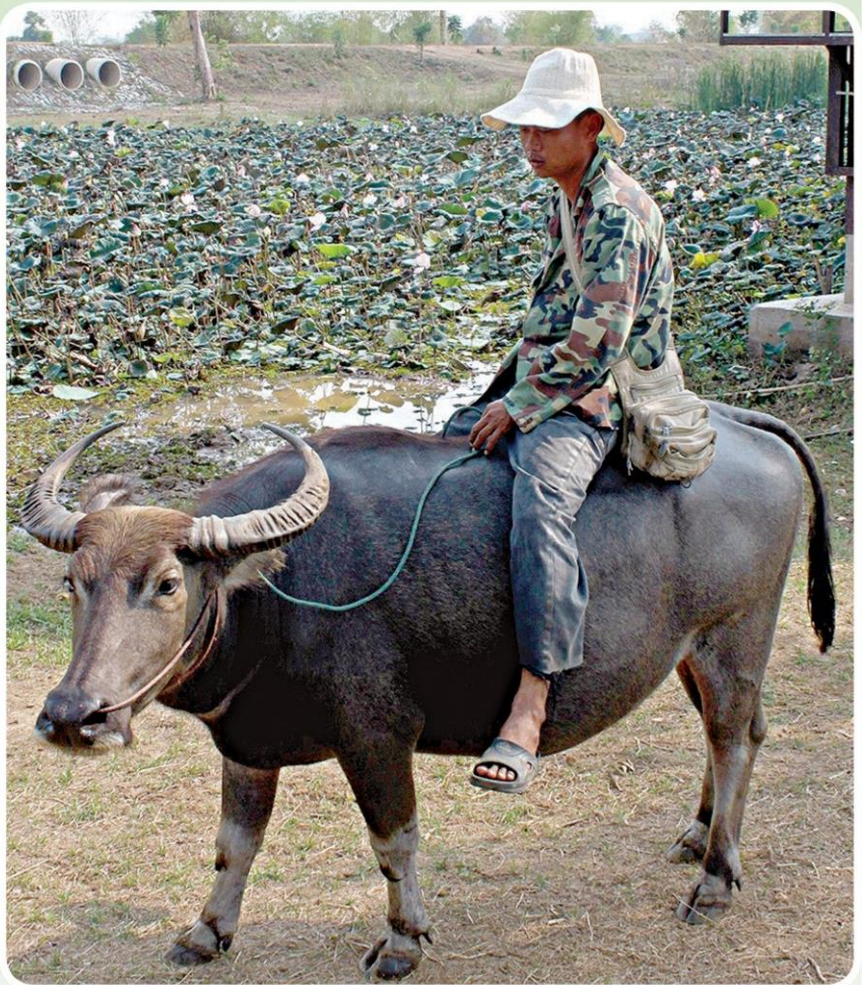
ว่าจะนั่งจักรยาน หรือมอเตอร์ไซด์จะนั่งเบี่ยง และสามารถทรงตัวได้อย่างดี โดยไม่ต้องนั่งคร่อม แสดงถึงความเป็นกุลสตรีอีกรูปแบบหนึ่ง

การบังคับควาย

เมื่ออยู่บนหลัง เวลาจะวิ่งก็สะบัดเชือก แล้วตีขาข้างลำตัว ออกคำสั่งว่า “เฮ้ย ๆ” หากให้หยุดต้องดึงเชือก แล้วออกคำสั่งว่า “ยอ ๆ” ให้ภาษาที่พูดกับการบังคับเชือกสัมพันธ์กัน แต่ถ้าอยากให้เลี้ยวก็ดึงไปยังทิศทางที่ต้องการให้ไป

ควายที่ฝึกขี่ต้องฝึกตั้งแต่เล็ก สร้างความคุ้นเคยแล้วก็ลองฝึก “ข้มหลัง” แล้วพอโตมาหน่อยก็ค่อย ๆ กระโจนขึ้นหลัง การฝึกบางครั้งอาจไม่เริ่มแบบจริงจัง อาจเป็นลักษณะเล่น ๆ ก่อน ถ้าฝึกตั้งแต่อายุ 2 ปีขึ้นไปจะง่ายกว่า เพราะ “สนตะพาย” แล้ว

ธรรมชาติของควายเป็นสัตว์ขี้ร้อน เขาไม่ชอบช่วงเวลากลางวันที่แดดร้อน ๆ ส่วนใหญ่ไม่นิยมขี่เวลาร้อน ๆ เพราะควายจะมีอารมณ์หงุดหงิด ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะนิยมขี่ควายช่วงเช้า และ

เจ้าหน้าที่โรงเรียนนาสกลสิวิทย์ กับควายที่ฝึก

“
ไม่ใช่มองว่าเขาเป็นทาส
แต่ต้องมองเหมือนเพื่อน้อง
”

เย็นหลังเลิกทำนา

ลักษณะที่ทำให้คนขี่ “ตกควาย” ส่วนใหญ่เกิดจากการที่ควายสะบัด หรือออกวิ่งอย่างรวดเร็ว โดยคนไม่ทันระวัง อย่างกรณีที่ควายกำลังเดินไปแล้วเจอสิ่งผิดปกติ จนทำให้ตื่น เช่น เห็นงูตามคันนา เช่นเดียวกับกรณีขึ้นควายในลักษณะที่เขาไม่พร้อมให้ขี่

ควายบางตัวฉลาด ทำเป็นนั่ง พอคนขึ้นไปก็แก้มองออกตัวอย่างรวดเร็วจนคนตกหลัง

“ควายจะไม่เหมือนกับม้าที่มีการติดขาลังเวลาคนตกจากหลัง ควายที่ดุร้ายจะใช้เขาคู่ แต่ถ้ามั่นคั้นเคยเขาจะดูออกว่าลักษณะแบบไหนที่ไม่ควรเข้าใกล้ ซึ่งสามารถมองเห็นทั้งแววตา ท่าทาง”

ปกติควายนั่น ถ้าฝึกให้ทำอะไรแล้ว เขาจะทำได้จนวันตาย เช่น ฝึกโกน ฝึกหน้าฝนนี้ หน้าฝนหน้าก็ได้ใจจริง เช่นเดียวกับการขี่ควาย ถ้าฝึกวันนี้เป็น วันหน้าก็ใช้งานเขาได้ หรือต่อให้เราไม่ได้ขี่เขามาหลายปี แต่วันหนึ่งอยากกลับมาขี่ เขาก็ทำได้

ควายทุกตัวสามารถฝึกได้ เปรียบง่าย ๆ อย่างควาย 10 ตัว มาฝึกโกนพร้อมกัน บางตัวฝึกมาวันที่ 3 สามารถทำได้ เพราะเรียนรู้เร็ว บางตัวต้องใช้เวลามากกว่าจะเป็นก็วันที่ 6 แต่การฝึกใน 10 ตัว ทุกตัวทำเป็นหมดไม่มีตัวไหนที่ไม่เป็น เพราะเปิดโรงเรียนนี้มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2552 ยังไม่มีควายตัวไหนที่ฝึกไม่ผ่าน มีเพียงแค่อาจจะช้าหรือเร็วเท่านั้น

“เสน่ห์ของการขี่ควาย อยู่ที่เวลาเดินจะโยกเยก ซึ่งต้องยืดหยุ่นร่างกายให้คล้อยตาม โดยทั่วไปควายเริ่มนำไปใช้แรงงานได้เมื่ออายุ 3 ปีขึ้นไป แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่จะไม่ขี่ควายทองแก่ ที่มีอายุครบ 9-10 เดือน การฝึกโกนจะฝึกเมื่ออายุ 2 ปี และปลดระวางโดยไม่ให้ใช้งานเมื่ออายุ 15 ปี แต่บางตัวร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ผิวพรรณดี ก็ใช้งานได้อีก”

การขี่ควาย ต้องระวังไม่ให้ควายเหนื่อยเกินไป ซึ่งดูได้จากอาการหายใจแรง มีน้ำลายฟูมปาก ต้องสังเกต และให้เขาหยุด บางตัวไม่ไหวจริง ๆ ก็ล้มตัวลงนอนเลย บางตัวที่ตื้อมากจะวิ่งเดลิิด ที่เคยฝึกและเจอ ต้องไปตามกว่า 10 กิโลเมตร เพราะตื่นคน

ถ้าใครจะลองขี่ควาย สิ่งสำคัญคืออย่าให้เขาหิว ปัจจุบันกรมปศุสัตว์มีกฎพันธุ์ใหม่ที่มีที่ 1 ไร่ สามารถเลี้ยงควายได้ 5 ตัวทั้งปี ถือเป็นอีกเทคนิคที่เกษตรกรนำมาเสริมเพื่อการเลี้ยงควายที่ดีได้ การเลี้ยงควายนั่น ถ้าคนเลี้ยง

ประจำรู้และจำได้ว่าแต่ละตัวชื่ออะไร เพราะจะมีลักษณะประจำตัว เช่น เขาสั้น เขาโค้ง ตัวพอมหรืออ้วน หางสั้นหรือยาว

การเลี้ยงควายในปัจจุบันกับอดีตต่างกันมาก เดิมเลี้ยงควายแบบปล่อยทุ่งได้ เดียวนี้พื้นที่นั้นชาวบ้านมีการปลูกพืชต่าง ๆ ถ้าเลี้ยงแบบปล่อย ควายจะไปกินพืชผล ซึ่งการเลี้ยง

ปล่อยทุ่งแบบสมัยก่อนจะดีกว่า คน 1 คนเลี้ยงควายได้เป็น 100 ตัว

ไม่ต้องทำอะไรอื่นก็ได้ พอ

ควายในฝูงมีลูกก็เอาไปขายสร้างรายได้ แต่ทุกวันนี้

พื้นที่คับแคบลง ส่วนใหญ่เลี้ยงกันเชิงเดียว มากสุด

2-3 ตัว

“ควาย หลายคนมองว่าโง่จริง ๆ แล้วมีความจำดีมาก อย่างผมตอนเด็ก ๆ พ่อขายควายตัวหนึ่งให้คนอีกจังหวัดผ่านมา 7-8 ปี ผ่านไปจังหวัดนั้น เลยแวงเยี่ยม พ่อเจอตะโกนเรียก...น้อง!! ควายก็หึ่งแกว่งหาง เพราะเขาจำเราได้” ...วิทยาการประจำโรงเรียนการสกริวิทย์คนเดิมบอกเล่าไว้ถึง **“สิ่งที่น่าทึ่งของควาย”** ที่หลาย ๆ คนอาจไม่คาดคิด

ปัจจุบันแม้มียานพาหนะทันสมัยต่าง ๆ มาแทนที่ “ควาย” แต่ความภูมิใจเมื่อได้อยู่บนหลัง “เจ้าทุย” การได้ “ขี่ควาย-ขี่เจ้าทุย” กลับยังเป็นสิ่งดึงดูดใครต่อใครได้มากมาย ยังคงเป็นความลึกลับซึ่งทางจิตใจ...

มีมนต์เสน่ห์อย่างน่าประหลาด.

❑ สราวุธ ดิห์มันไวย์ ❑